

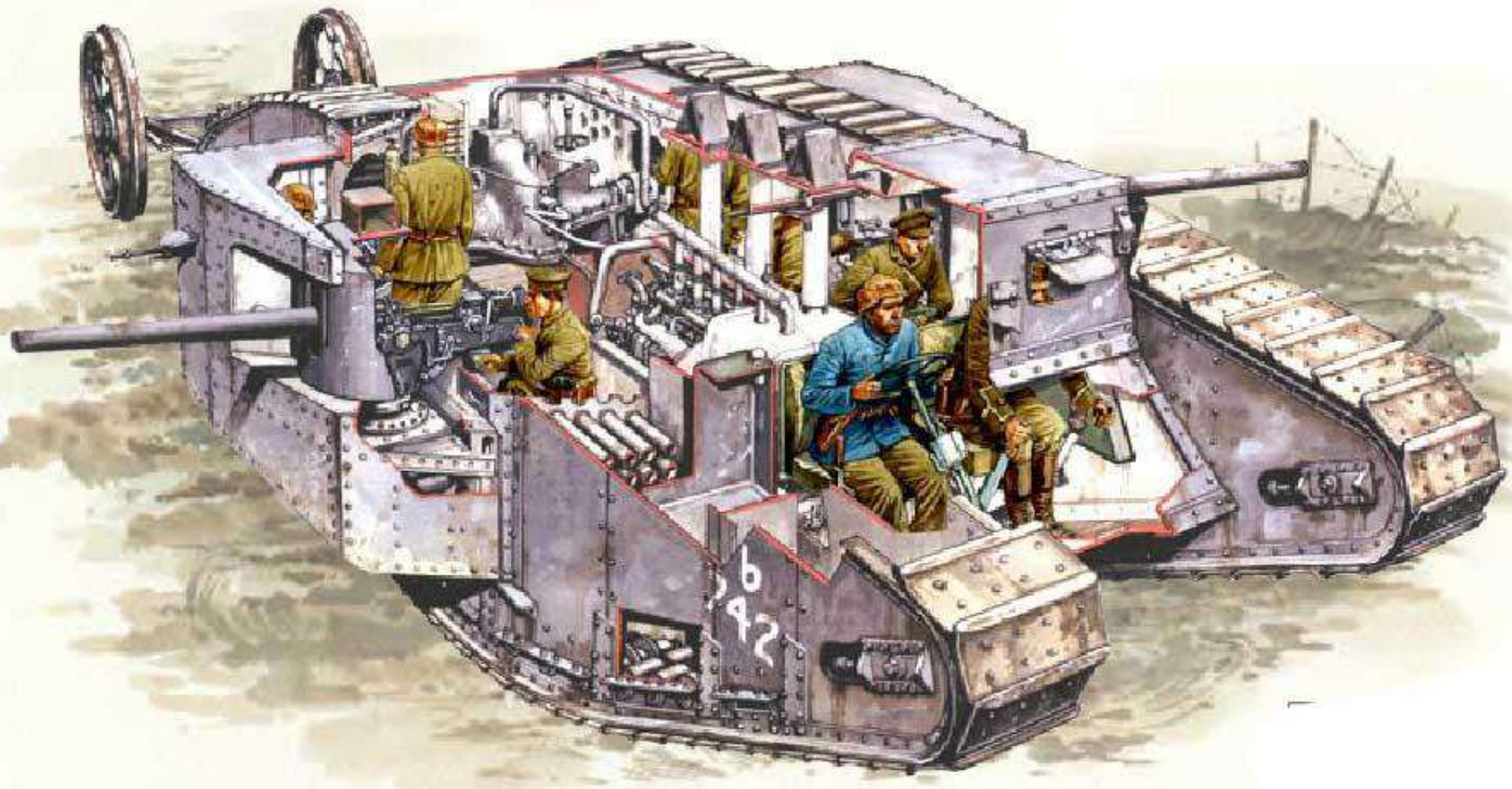
הטנקים הראשונים בארץ ישראל

נספח למצגת
"אגוז קשה:
עזה 1917"

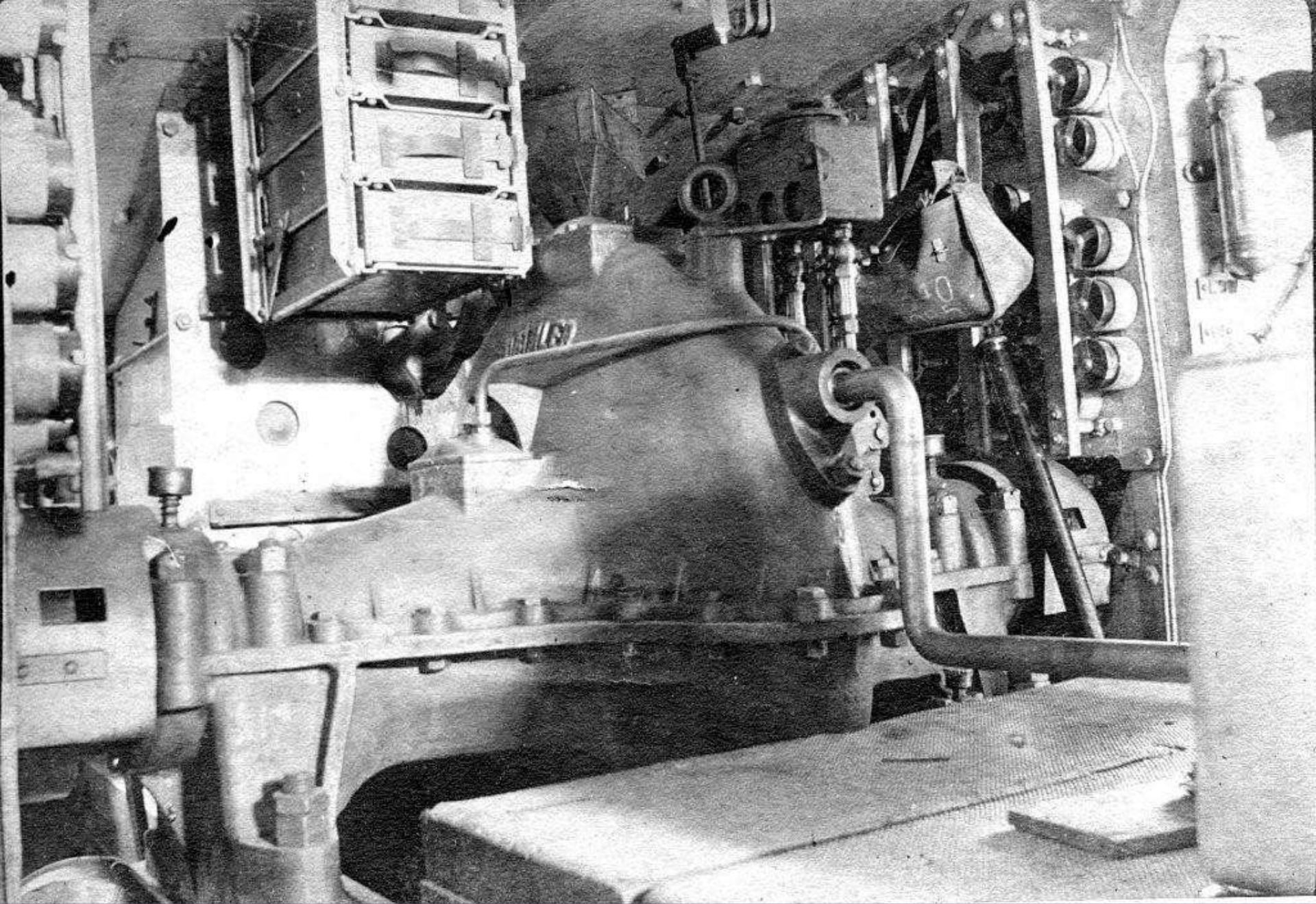

עם סיום הכנתה של המצגת "אגוז קשה: עזה 1917", נוכחתי כי נותרו בידיי תצלומים רבים הקשורים בנושא, שלא השתמשתי בהם. חלק נכבד מהתצלומים הללו היה של הטנקים שהשתתפו בקרבות על עזה. תוך כדי כך עלה על דעתי שאלה בעצם הטנקים הראשונים שהופיעו בארץ ישראל ולכן הם ראויים למצגת נפרדת. עד מהרה גיליתי, כי הטנקים הללו מעוררים עניין לא רק בארץ, אלא גם באנגלייה, אוסטרליה וניו זילנד, בין השאר בקרב נכדיהם וניניהם של אלה שנלחמו בטנקים הללו נגד הטורקים העותמאנים ושיחררו את הארץ מעולם. כמה מהם פתחו את האלבומים הישנים של סביהם ואבות סביהם, ופירסמו מתוכם באינטרנט תצלומים נדירים, שחלקם אומנם ברמה טכנית נמוכה, אך הם מהווים תיעוד מהימן של חיי השריונאים באותם ימים רחוקים. שילובם עם תצלומים של צלמים מקצוענים, איפשר לי להכין את המצגת הזאת ותודתי נתונה לכולם. בני גבירצמן

ראשוני הטנקים במזרח התיכון הובאו ע"י הבריטים למצרים בינואר 1917. הם כונו Mark I והיו מפלצות ברזל כבדות (28 טון) ומגושמות, שזחלו במהירות הליכת אדם והיו נגועות בתקלות טכניות רבות. צוותם מנה שמונה אנשים, הנראים בציור-חתך זה במקומותיהם בעת קרב. מחציתם רק הפעילו את החימוש והשאר, כולל מפקד הטנק, נהגו בטנק בו-זמנית, בגלל מערכת הניהוג הפרימיטיבית שלו. תיבת הגלגלים של הטנק הייתה בעלת שתי מהירויות בלבד והילוך אחורי. רעש המנוע היה מחריש אוזניים והוראות הועברו בין הצוות רק בסימני ידיים. הרעש גם מנע כל אפשרות לקשר אלחוטי. הטנק יוצר בשני דגמים, השונים זה מזה רק בחימוש. בדגם האחד הותקנו שני תותחים ימיים בקוטר 57 מ"מ, בשני צריחונים משני עברי הטנק, וכן שלוש מכונות ירייה, לרוב "הוצ'קיס" בקוטר 8 מ"מ. דגם זה כונה "זכר". בדגם השני, שכונה "נקבה", הותקנו ארבע מכונות ירייה "ויקס" בקוטר 303. ומכונת ירייה "הוצ'קיס" אחת.

חלק גדול מחלל הטנק תפסו המנוע (בתצלום), שהותקן מאחור ומיכל הדלק שהותקן לפנים והצוות נאלץ להידחק בינם לבין עמדות הירי. אם דמם המנוע בשטח, הוא הותנע ידנית, ע"י סיבוב ידית ("מנואלה") הנראית פה מימין למרכז.

בתצלום: הטנקים מתמרנים בשטח החניון
שהוקצה להם בדיר אל בלח.

מפקד הצבא הבריטי במצרים, גנרל ארצ'בלד מאריי, שתיכנן לפרוץ לארץ-ישראל דרך עזה, דרש מהמפקדה הבריטית העליונה בלונדון תיגבורת גדולה, כולל טנקים, שזה אך הופיעו בשדה הקרב באירופה. דרישתו נענתה ובדצמבר 1916 הפליגה מאנגליה למצרים האונייה "אוריפידס", כשעל סיפונה שמונה טנקים Mark I וכ-250 חיילי יחידה E של גדוד 5 מ"האגף הכבד של קורפוס מכונות היריה" של הצבא הבריטי. בזמנו נפוצה שמועה, כי הוקצו ליחידה תריסר טנקים חדישים יותר, Mark IV, אך בגלל טעות של פקיד במערך האספקה, נמסרו לה רק שמונה טנקים משומשים, דלי ציוד ושחוקים מאוד, שנוצלו קודם לכן לאימונים בבסיס בווינגטון בדורסט. היחידה הגיעה למצרים בינואר 1917, ולאחר סידרת אימונים שוגרה ברכבת לדיר אל בלח, שמדרום לעזה. כשפרץ קרב עזה הראשון, ב-26 במארס 1917, עדיין היו הטנקים בשלב התארגנות ולא הספיקו להשתתף בו.

איזור דיר אל בלח (בתצלום), אליו הגיעו בתחילת 1917 מסילת הברזל וצינור המים שהניחו הבריטים ממצריים, הפך למרכז לוגיסטי סואן, מעין עיר צבאית של אוהלים, מחסני מזון ומצבורי תחמושת, שנועדו לספק את צרכי הצבא הבריטי הגדול ששוגר נגד הטורקים בעזה. כאן הוצבו גם שמונת הטנקים של יחידה E ו-250 חייליה.

שמונת הטנקים
חונים בשורה

חפירות מגן

שטח "חרוש"
בזחלי הטנקים

הגעת הטנקים לחזית עזה לא נעלמה מעיני הטורקים. מטוס גרמני מטייסת 300 צילם את חניון הטנקים בדיר אל בלח כמעט מייד לאחר הגיעם והצילומים הועברו לפיקוד הגרמני-טורקי. יתר על כן: הגרמנים השתמשו בתצלומים הללו למלחמה פסיכולוגית. הם הדפיסו העתקים שלהם והשליכו אותם ממטוס על חניון הטנקים, כהודעה לשריונאים: אנו יודעים שאתם כאן ומחכים לכם בפניה...

טרקטורים ורכב
תחזוקה אחר

חיילים במיסדר

אוהלי המיפקדה

מאהל קצינים

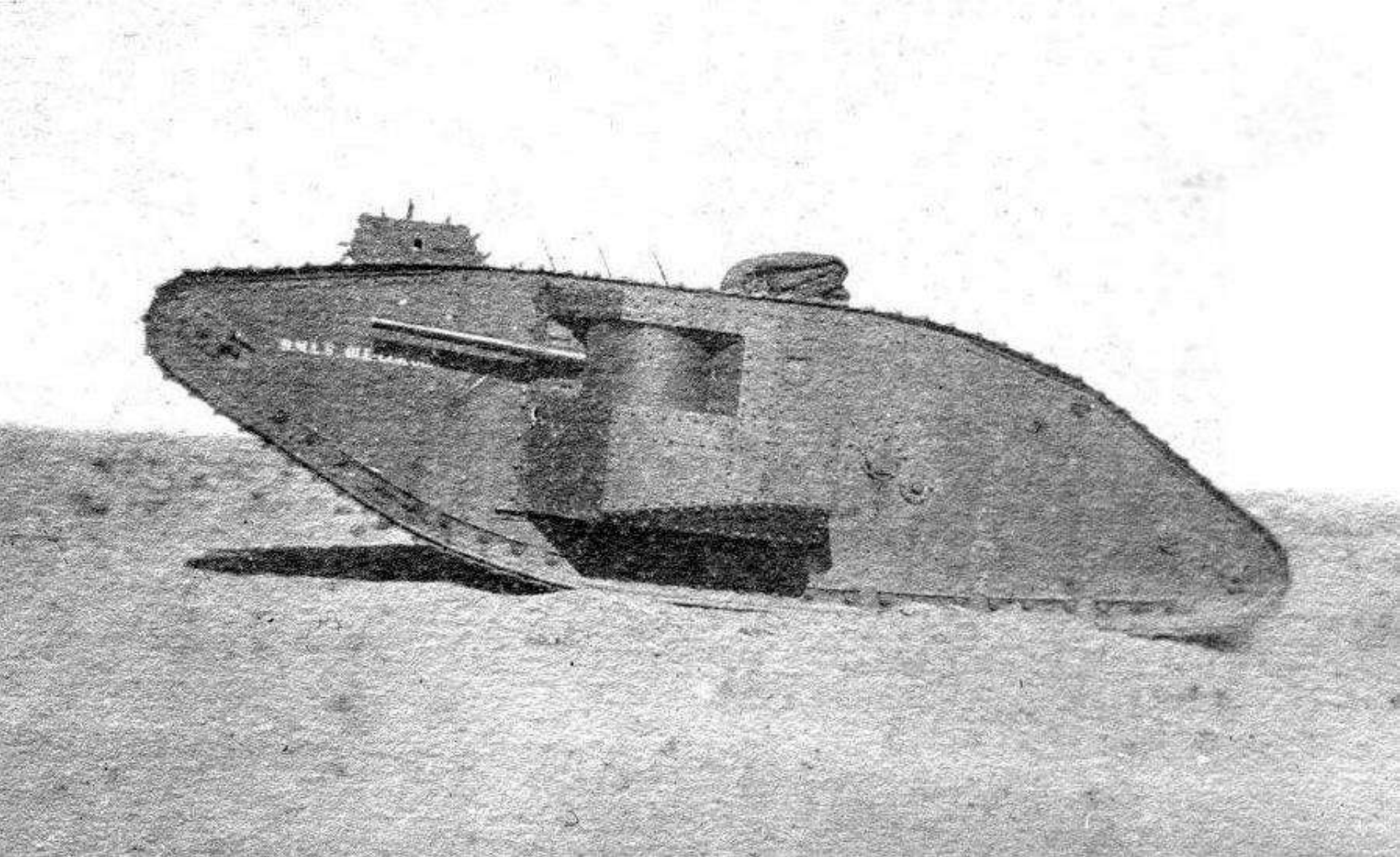
מאהל טוראים

הטנקים חונים בשורה מסודרת בחניון דיר אל-בלח. אחת הבעיות הקשות שעמן התמודדו הצוותים היתה החום הקשה ששרר בתוך הטנקים בגלל קרינת השמש הקופחת על לוחות השיריון. על מיזוג אוויר לא היה אז מה לדבר ולכן השתדלו הצוותים להתגונן מפני החום על ידי כיסוי הטנקים בסככות, בענפי עצים וברשתות (כמו בתצלום זה).

בצבא הבריטי התייחסו לטנקים כאל "ספינות יבשה" ובתור שכאלה, הם זכו ל"שמות פרטיים" כמו של אוניות. שמם התנוסס עליהם עם הקידומת HMLS - ראשי התיבות של המילים His Majesty Land Ship, כלומר: ספינת יבשה של הוד מלכותו. טנק ה"זכר" שבתצלום, אחד משמונת הטנקים שהגיעו מבריטניה, כונה "סיר ארצ'יבלד" לכבוד גנרל ארצ'יבלד מארי, מפקד "חיל המשלוח המצרי" הבריטי, שיצא ממצרים לכבוש את ארץ ישראל.

טנק ה"זכר" הנראה כאן כונה Ole Luk Oie (אוֹלֶה איש העפעפיים, הגירסה הדנית של "איש החול" האגדי, המפיל שינה על ילדים ומעביר אותם לעולם החלומות). זה היה שם-העט של קולונל סווינטון, אחד מראשי המתכננים של הטנקים הראשונים בבריטניה. עד סוף 1916 הוא היה מפקד "האגף הכבד של קורפוס מכונות הירייה", שיחידת הטנקים בארץ ישראל השתייכה אליו.

מבט מאחור על
טנק ה"זכר"
"פינצ'ר". השם,
שמשמעותו "גנב",
הועתק
מהמשחתת בשם
זה, שליוותה את
האונייה
"אוריפידס", בה
הפליגה יחידת
הטנקים E
מבריטניה למצרים
בדצמבר 1916.
שתי קורות העץ
הכבדות הנראות
מעל לטנק, שימשו
לחילוץ: כאשר
הטנק שקע בחול
טובעני, הונחו
הקורות מתחת
לזחלים ונתנו להם
אחיזה מספקת כדי
לצאת מהבוץ."

טנק ה"זכר" הרביעי של היחידה כונה בהומור OTAZEL – עגה אנגלית למילים Hot as Hell, כלומר "לוהט כגיהנום". בתצלום נראה הטנק לאחר שצריחוני התותחים פורקו ממנו, כדי לאפשר איורור טוב ולהקל על התנועה והתימרון. מובן שלקראת קרב, הורכבו הצריחונים בחזרה.

שאר הטנקים של היחידה
היו בתצורת "נקבה":
חימוש של ארבע מכונות
ירייה כבדות "ויקרס"
בצדדים ועוד מכונת יריה
"הוצ'קיס" בחזית הטנק.
בציור האידילי כאן נראה
טנק "נקבה" שקיבל את
הכינוי "נאטי", על שמו
של מפקד היחידה,
מייג'ור נורמן ה. נאט.
המציאות הייתה כמובן
הרבה יותר קשוחה מזו
שבציור. "נאטי" לא שרד
את הקרב הראשון שבו
השתתף ומפקדו, לפטננט
קאר (למטה), נהרג.

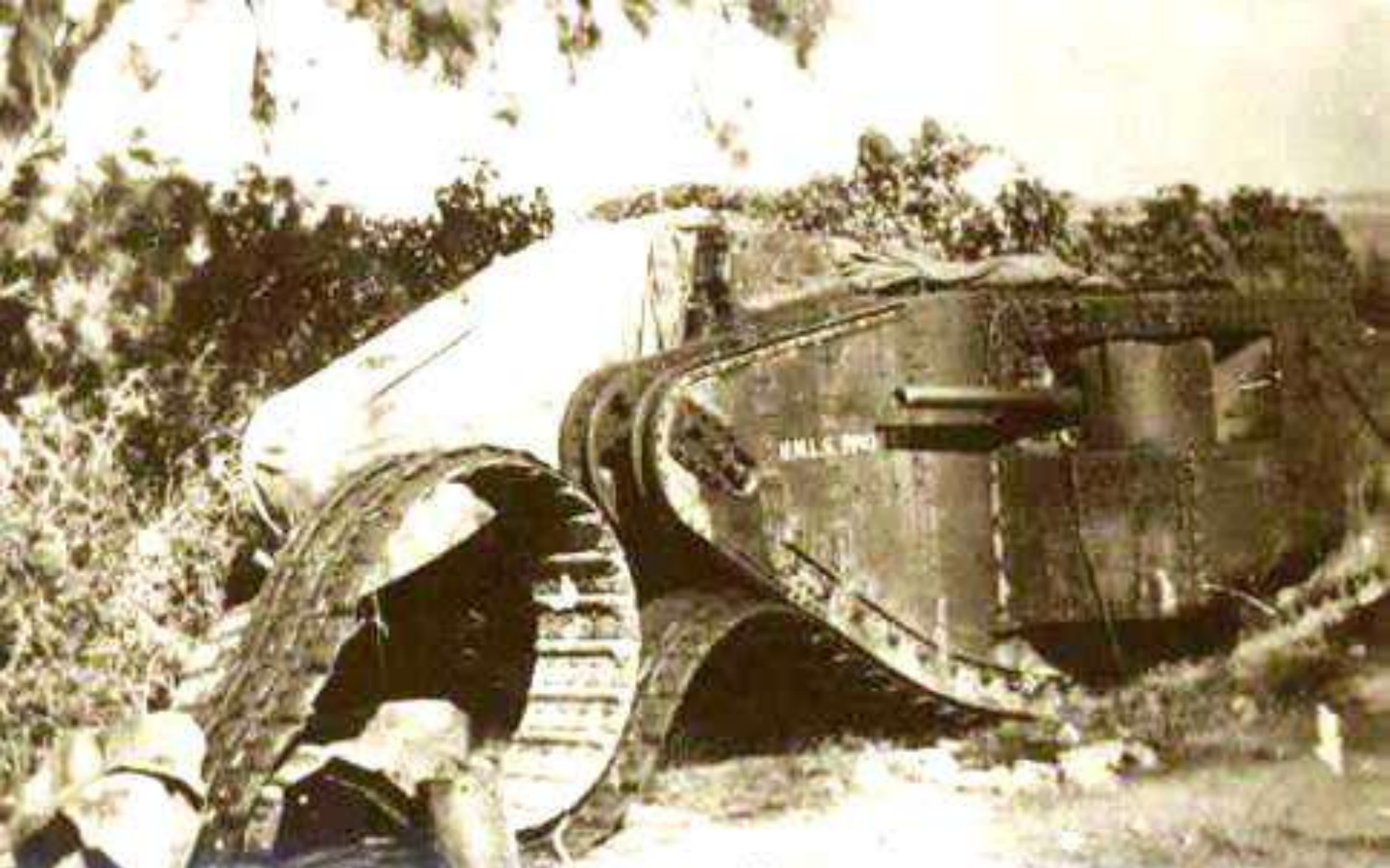
שם טנק ה"נקבה" שבתצלום הוא דווקא גברי מאוד: "טייגר". בתצלום זה נראות שתי מכונות היריה הכבדות שהותקנו מכל צד של הטנקים בתצורת חימוש זאת.

משמעות השם WAR BABY, שהוענק לטנק ה"נקבה" שבתצלום זה היא, בעגה הצבאית הבריטית של מלחמת העולם הראשונה - טירון חסר ניסיון. התצלום נעשה בעת הכנות של צוות הטנק הזה ליציאה לשטח. בין השאר נראית כאן ערימת ציוד שנועדה להטענה על הטנק ובה פחי דלק, שהוזן ידנית למיכל המותקן בחלק הקדמי של הטנק. הייתה זו אחת מנקודות התורפה המשמעותיות של הטנקים הללו, כי פגיעה בחזית הטנק, מנשק כבד יותר מרובה או מכונת ירייה, הייתה מציתה את כל הכלי.

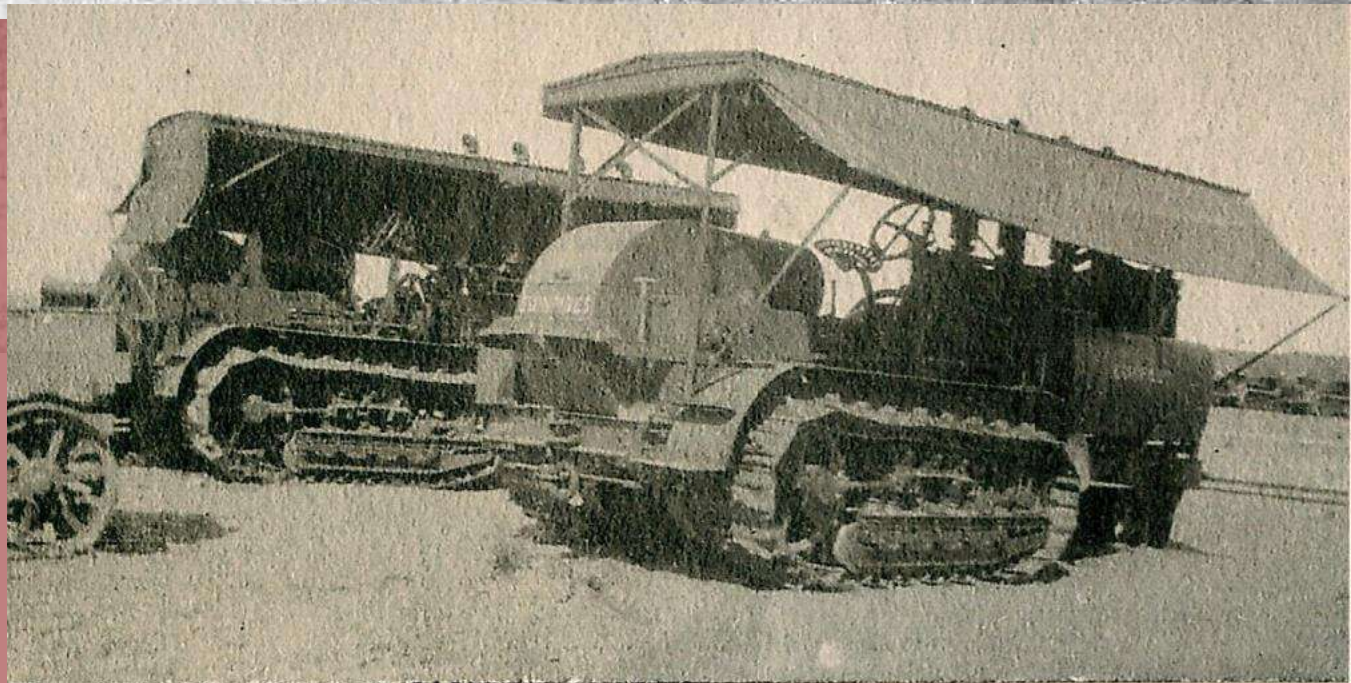
טנק ה"נקבה" הנראה כאן קיבל את השם "קֵה אֹרֶה". בשפה המאורית, משמעות הביטוי היא "שתהיה בריא", במובן של "לך לשלום". השם הזה ניתן לפני מלחמת העולם הראשונה לסידרת משקאות קלים ששווקה באוסטרליה ואחרי כן גם באנגלייה. התצלום בן ימינו שבפינה הימנית לעיל, מעיד שהמשקה הזה משווק עד היום. בתצלום המרכזי נראה הצוות עוסק בהסוואת הטנק ע"י רשת וענפים.

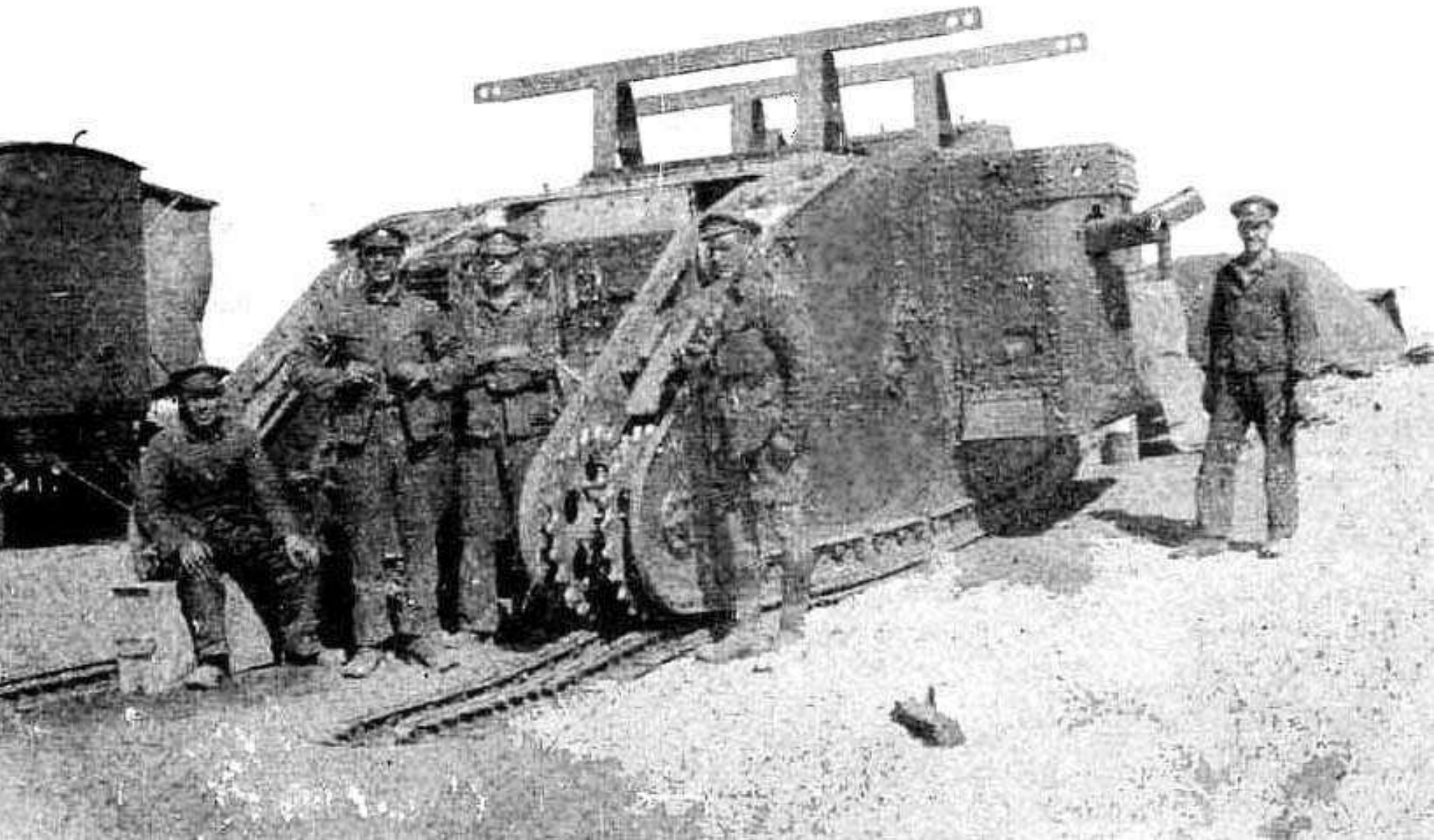

השילוב של חול מדיונות החוף עם חומרי הסיכה שבהם השתמשו מכונאי הטנקים ביד רחבה, גרם לשחיקה גדולה של צירי חוליות הזחלים. בעיקבות זאת נגרמו תאונות רבות מהסוג שבתצלום, בו נראה הטנק "פינצ'ר", לאחר שפרש זחל בעת נסיעת אימונים בשטח.

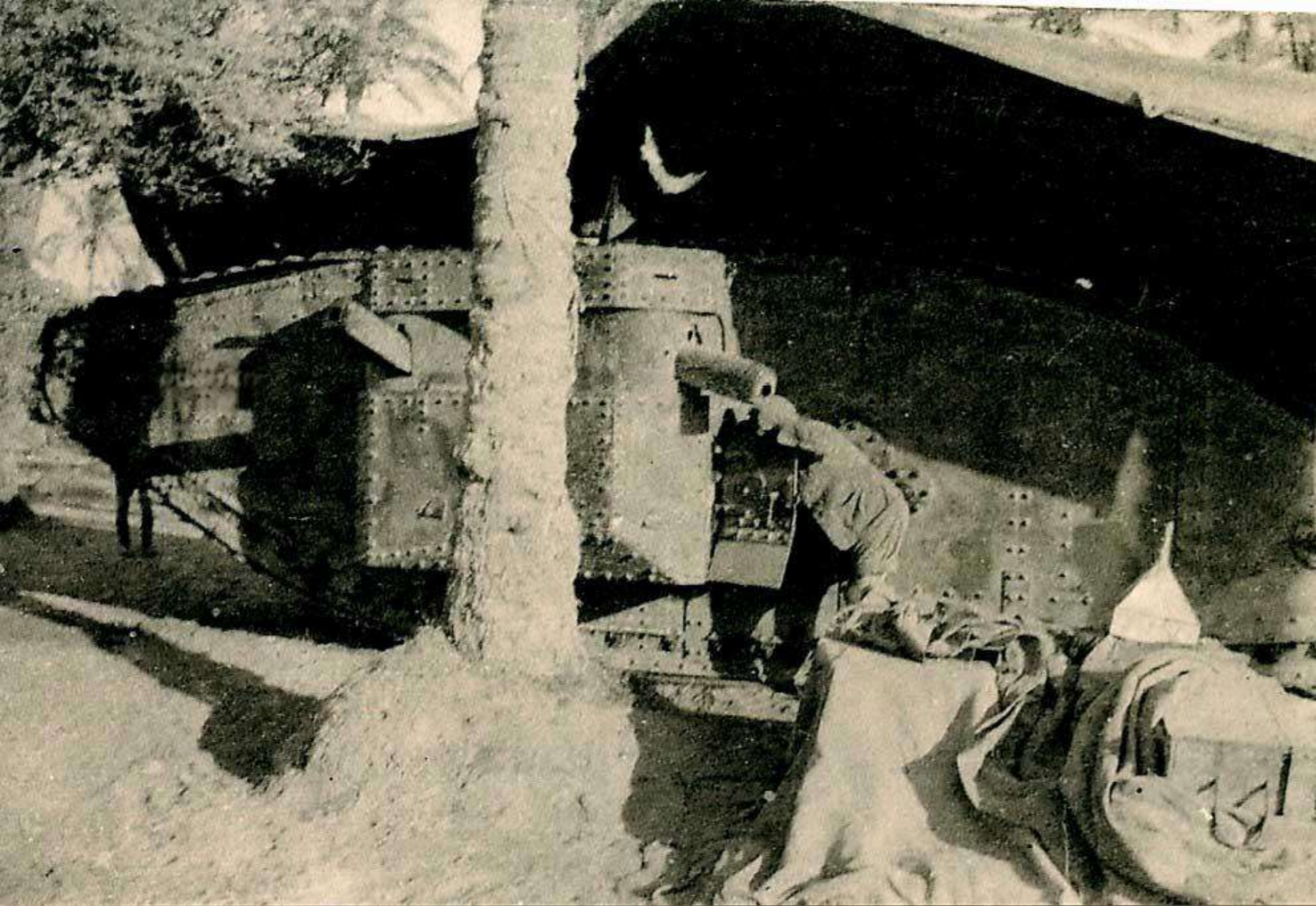

התקלות הרבות שפקדו את הטנקים השחוקים והבלויים היו עלולות להוציא אותם מהשירות עוד לפני שראו קרב. אך יחידה E התברכה בצוות מכונאים מוכשר, שהיה מצויד היטב ואשר ידע לפתור את כל הבעיות הטכניות שבהן נתקל, כך שכל הטנקים היו שמישים בבוא זמנם לצאת לקרב. בתצלומים: חלק מהציוד הכבד שסייע למכונאים לחלץ טנקים שנתקעו בשטח ולהביאם לסדנה.

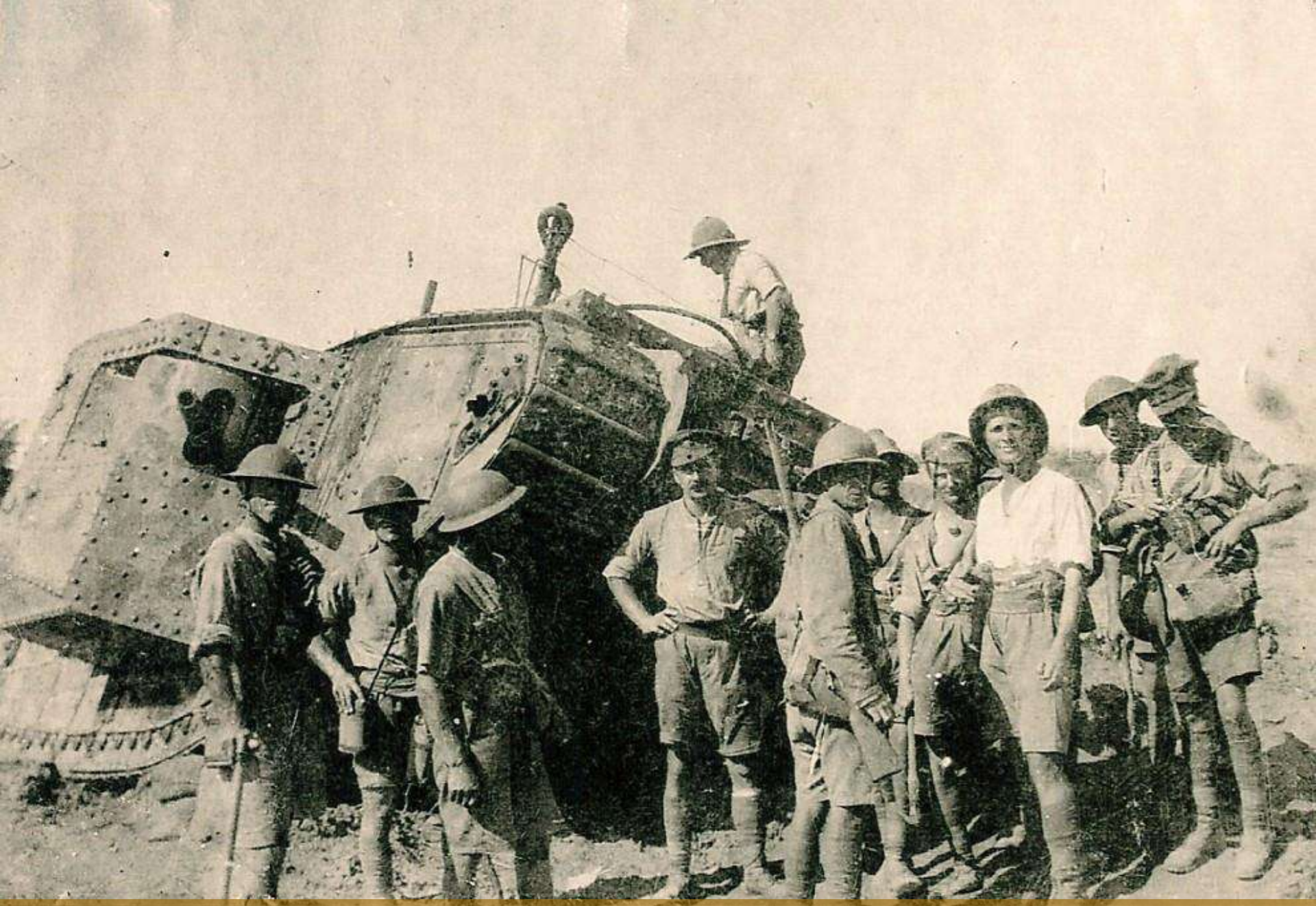
ואלה האנשים שבזכותם המשיכו הטנקים של יחידה E לנוע: צוות מכונאים "עושה פוזה" למצלמה, בעיצומו של טיפול במרכוב ובזחלים של טנק "נקבה"

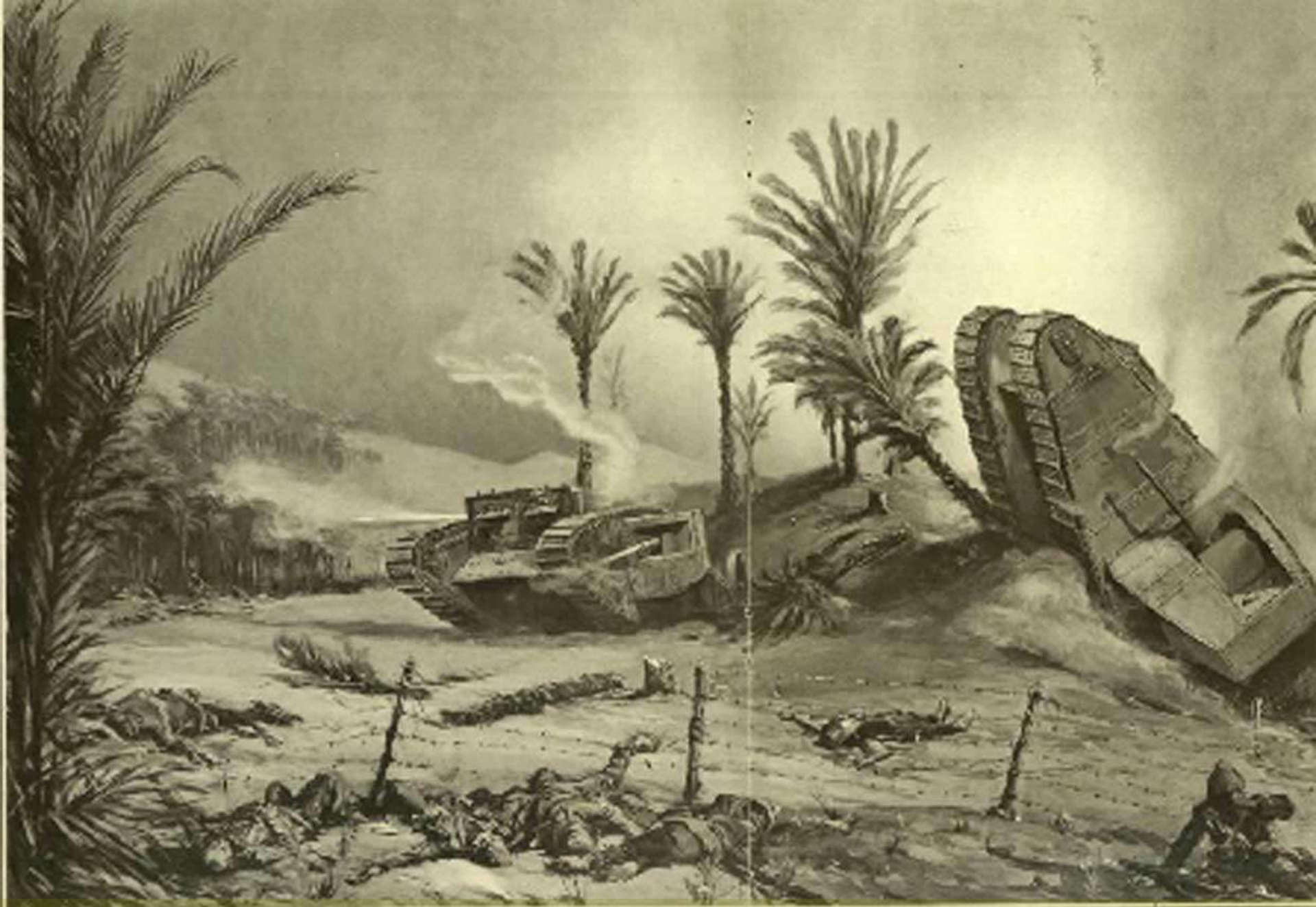
סתם יום של חום: הטנק "טייגר" חונה תחת יריעה, לצידו של דקל, כדי לזכות בכל טיפת צל אפשרית.

בין אימונים לטיפולים, מצא צוות זה רגע חופשי כדי להצטלם למזכרת

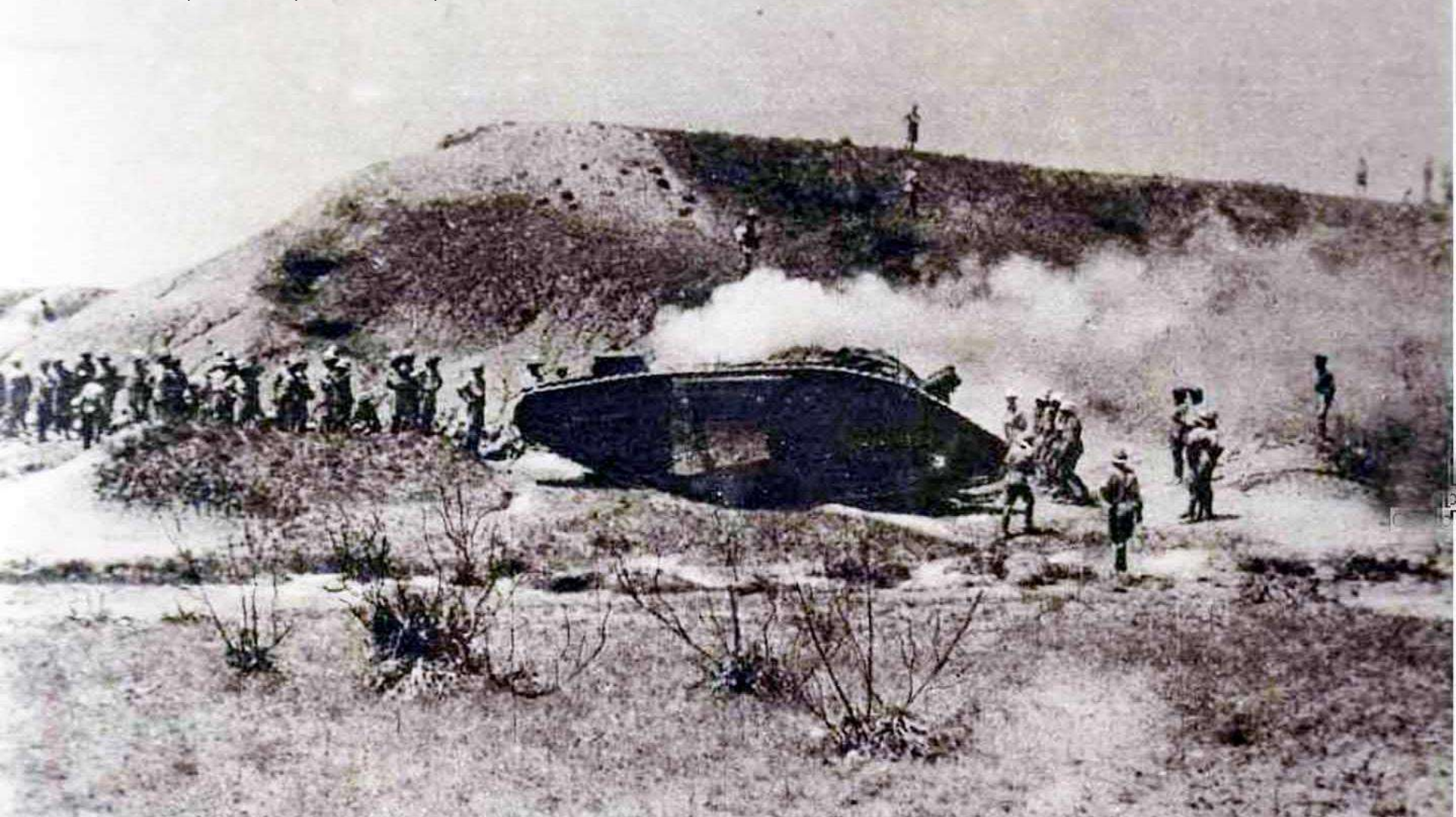

הטנקים, שב-1917 עדיין היו תופעה חדשה בשדה הקרב, משכו סקרנים בכל מקום שבו עצרו.

הופעת הטנקים ליד עזה שילהבה את דמיונם של הבריטים, שתיארו לעצמם כמו בציור זה, את הטנקים פורצים וקוטלים את החיילים הטורקים, שלא הספיקו לנוס מפניהם. המציאות הייתה עגומה בהרבה.

בתצלום: טנק וחי"ר בריטיים נערכים
לקרב מול הקו הטורקי בעזה

טבילת האש של הטנקים בארץ ישראל הייתה בהתקפה השנייה על עזה, שהחלה ב-17 באפריל 1917. אלא שהפיקוד הבריטי, שהיה חסר ניסיון בהפעלת טנקים בקרב, לא השתמש בהם במרוכז, ככוח רב עוצמה, כי אם פיזר אותם בין היחידות התוקפות וכך איבדו הטנקים את יכולתם להכריע בקרב.

הטורקים, שהוכיחו כבר ב-1915, בגליפולי, את כישוריהם בהפעלת ארטילריה, למדו מנסיונם של הגרמנים בחזית האירופית, כי תותחי שדה היורים בכיוון ישיר על טנקים, עשויים להשמיד אותם בקלות יחסית. הם יישמו את הלקח הזה בעזה, הציבו תותחים בנקודות מפתח, "המתינו בפינה" לטנקים הבריטיים והנחיתו עליהם מהלומות כואבות. כל טנק שהופיע בחזית הפך מטרה לכל התותחים הטורקיים בסביבה וגם אם לא נפגע, מנעה ההפגזה הכבדה מהחי"ר ללכת בעיקבותיו ולהשתלט על השטח.

בשני התצלומים העליונים: תותחים טורקיים בחזית עזה. בתצלום התחתון: תותח של יחידה אוסטרו-הונגרית, שתיגברה את הארטילריה הטורקית בעזה.

בתצלום: חיילים טורקיים מתבוננים בגרוטאת הטנק
"סיר ארצ'בלד", שהצליח להגיע עד קו החפירות הקדמי
שלהם במוצב חירבת סיהאן, לפני שנפגע מפגז ויצא
מכלל פעולה. שניים מאנשי הצוות ניכוו קשות ומתו
מכוויותיהם לאחר מכן. מפקד הטנק, לפטננט ליווינג,
ועוד שניים מאנשי הצוות, נפצעו ונפלו בשבי הטורקים.

כל נסיונות הטנקים לפרוץ את הקו הטורקי עלו בתוהו. שלושה משמונת הטנקים נפגעו ונעזבו בשדה הקרב. שאר החמישה נסוגו, אך כולם נתקעו בדרכם בגלל תקלות והיה צורך לחלצם מהשטח.

שרידי הטנק War Baby במקום
שבו נפגע על גבעת
"המוצב הקדמי" הטורקי

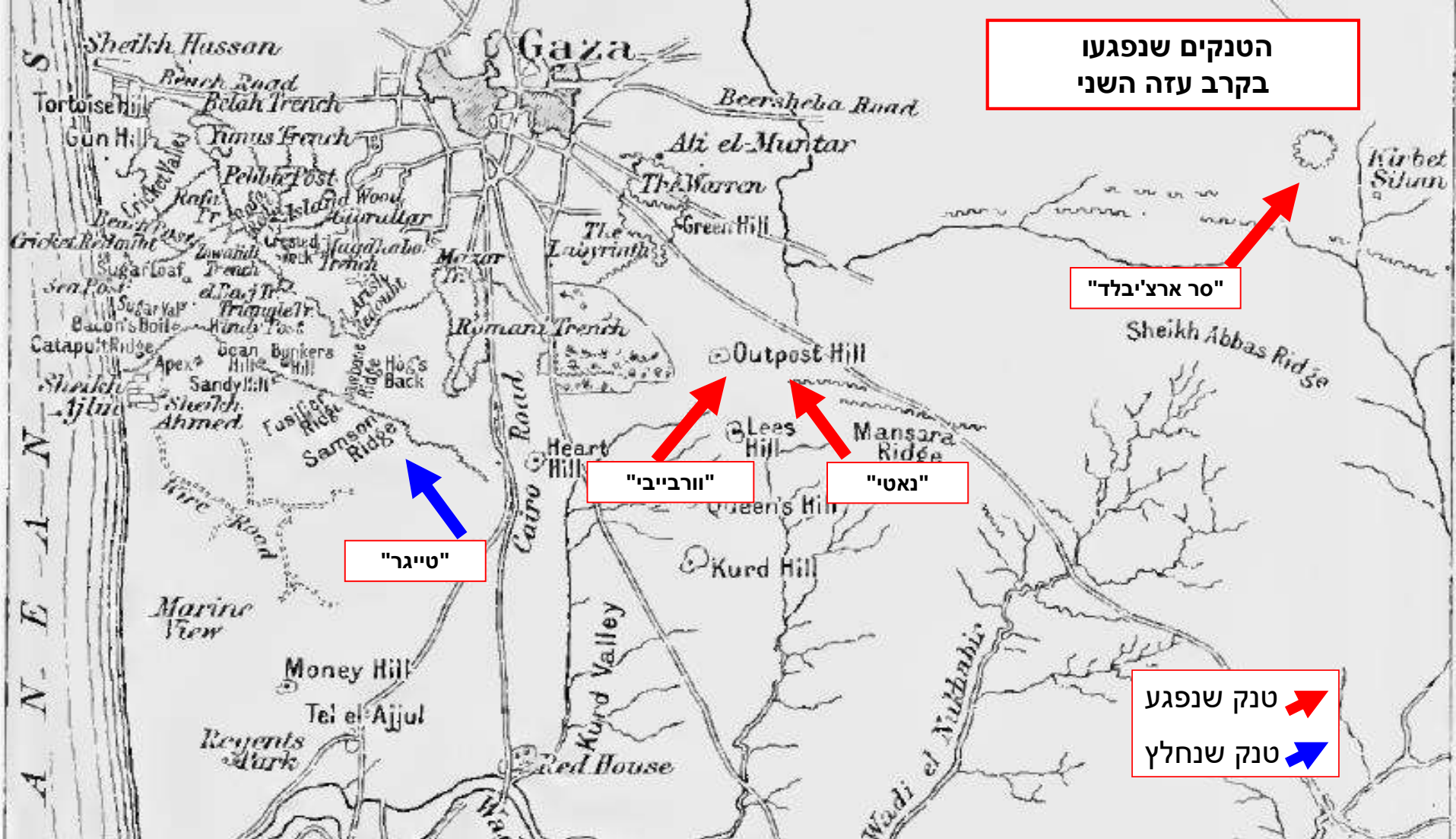

יומן הקרב של היחידה שאליה סופח הטנק War Baby, מספר בפירוט איך הוא נפגע: "ב-19.4-ב-07.30 הופנה מפקד הטנק, לפטננט מישנה בריין, אל גבעת 'המוצב הקדמי' (של הטורקים). ל/מ בריין כבש את הגבעה תוך גרימת נפגעים רבים (לטורקים)... אחרי שהטנק השמיד את גדרות התיל הוא חזר לחי"ר והודיע שהגבעה אינה מאוישת. אבל החי"ר לא יכול היה להתקדם בגלל ההפגזה. הטנק חזר לבדו אל הגבעה, מול מכונות היריה של האוייב. שם הוא נפגע מפגז שהוציאו מכלל פעולה. ל/מ בריין, שגילה אומץ ותושייה בכל הקרב, חילץ את צוותו והצליח להחזירו בשלום."

בתצלום: שרידי הטנק "נאטי",
במעלה "מוצב הטנק" הטורקי, שם
נפגע והועלה באש

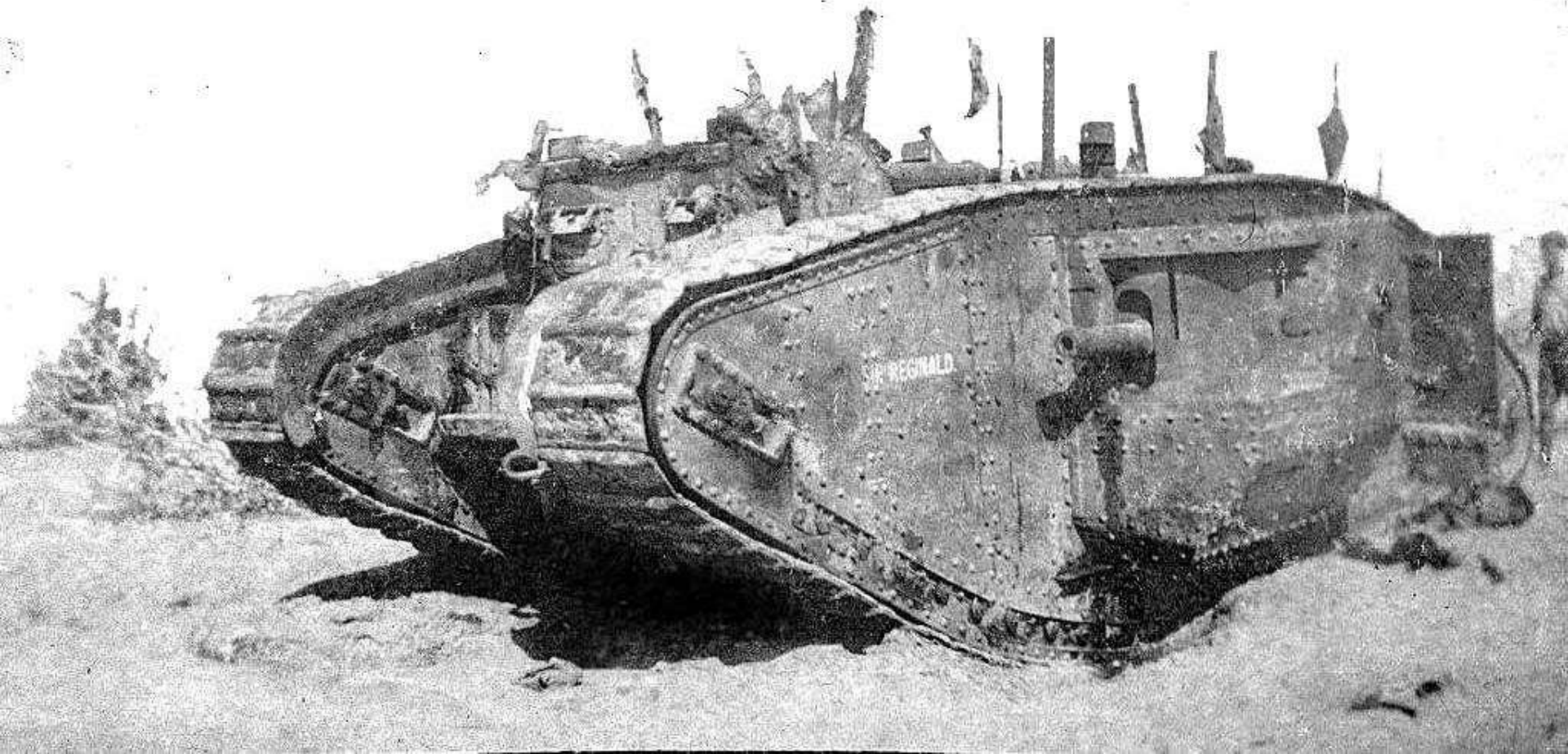

הטנק "נאטי" צורף לדיוויזיית החי"ר ה-54, שהוטל עליה לכבוש את "המוצב הקדמי" הטורקי המבוצר היטב, ממזרח לעזה. "נאטי" יצא בראש החי"ר ב-7.30 בבוקר, אך משך לעברו אש תותחים כבדה, שמנעה מהחי"ר ללכת בעיקבותיו. כשטיפס לבדו לעבר המוצב, ירו עליו ארבעה תותחי שדה בכינון ישיר, פגעו בו והוא נעצר. הצוות נחלץ והעלה את הטנק באש, כדי שלא ייפול לידי הטורקים, אולם אז הוא הוקף על ידי חי"ר טורקי ונפל בשבי. המפקד, לפטננט קאר, נכווה קשות כשהטנק נפגע ומת מפצעיו בבית חולים טורקי. שרידיו השרופים של "נאטי", שנותרו בשטח, זיכו את הגבעה בכינוי "מוצב הטנק".

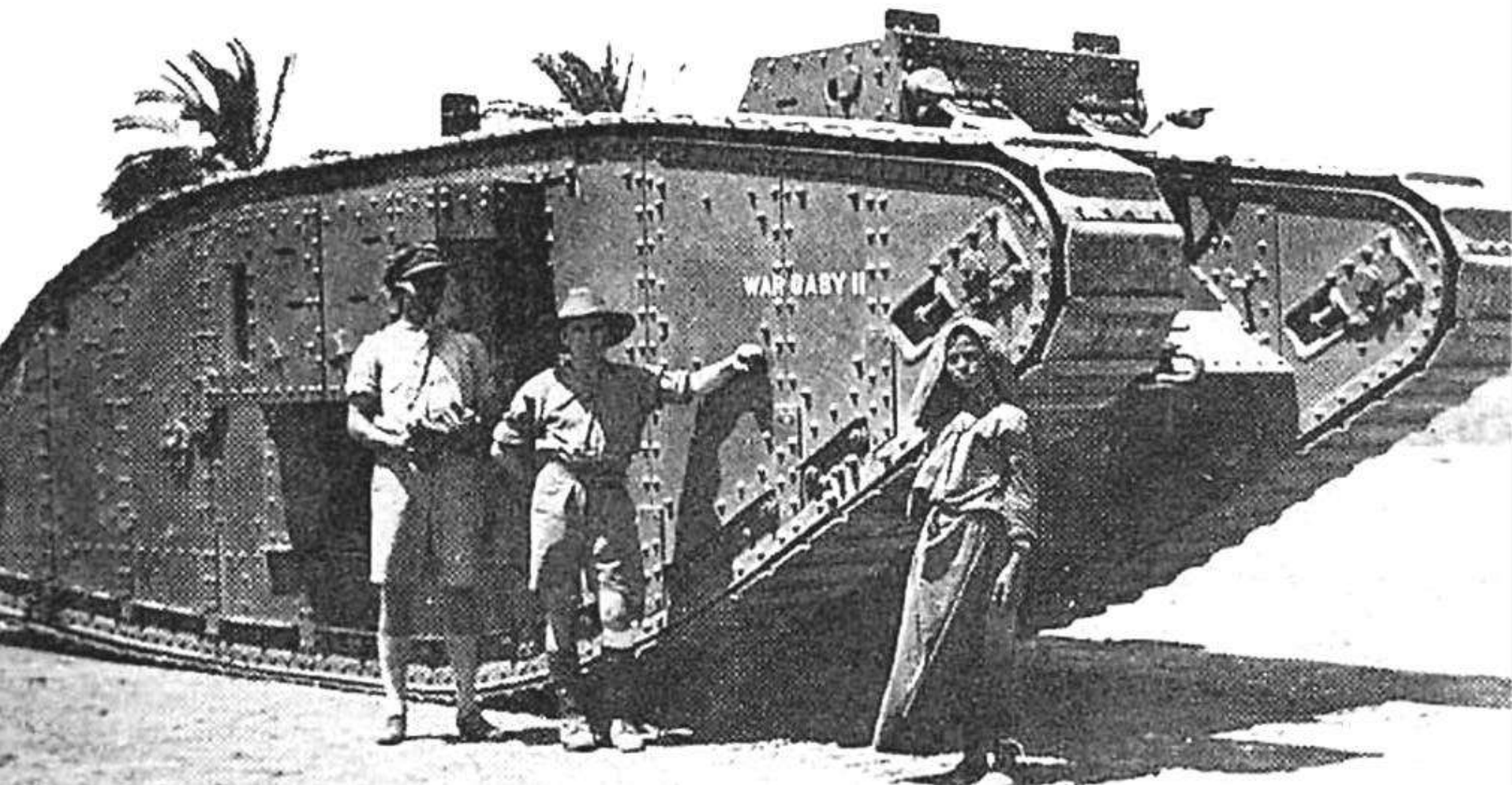

מי שהצטיין במיוחד בקרב היה "טיגר". הוא סופח לדיוויזיית החי"ר ה-53 ביחד עם הטנק OTAZEL, אלא שזה פרש זחל והושבת. "טיגר" יצא לכן לבדו מול האוייב, הניס את הטורקים ממוצב "רכס שמשון" והחי"ר שבא בעיקבותיו תפס אותו. מכאן עבר "טיגר" למוצב שני וחזר על התרגיל, אלא שהפעם לא יכול היה החי"ר ללכת בעיקבותיו, בגלל האש הטורקית הכבדה ולאחר שש שעות של פעילות, שבהן ירה 27,000 כדורים, נאלץ הטנק לסגת. במהלך פעילות זו נפצעו כל אנשי הצוות, אך איש מהם לא נהרג.

התותחים שהותקנו בטנקים Mark IV היו קצרים מאלה שבדגם הקודם. התותחים הארוכים הוחלפו, כי היו מסתבכים בצמחייה או פוגעים במיבנים שהטנק עבר לידם. בתצלום: הטנק החדש "סר רג'נלד", עם התותחים הקצרים.

במקום הטנקים שאבדו בהתקפה השנייה על עזה, נשלחו מאנגליה שלושה טנקים מדגם חדש יותר, Mark IV. אחד מהם היה "זכר" ושניים "נקבה". ה"זכר", שבא במקום "סר ארצ'יבלד" ההרוס, לא קיבל את שם קודמו, כי בינתיים הודח גנרל ארצ'יבלד מאר"י, והוחלף בגנרל אלנבי. משום כך כונה הטנק החדש "סר רג'נלד", על שם הנציב העליון הבריטי של אז במצרים – סר רג'נלד ווינגייט.

אחד משני הטנקים החדשים האחרים קיבל את שמו של War Baby, בתוספת המספר הרומי II. כלומר: War Baby 2. בדרך זאת נשמר שם קודמו, למרות שנמחק בשדה הקרב ממצבת הטנקים של יחידה E. הנערה הערבייה שבתצלום זה באה, כנראה, ל"ביקור שכנים" בחניון הטנקים.

הטנק החדש השלישי שהגיע ליחידה E זכה לשם נשי: "ליידי ווינגייט", על שם אשתו של הנציב העליון הבריטי במצריים. בתצלום נראה הטנק חונה בדיר אל בלח, ללא חימוש.

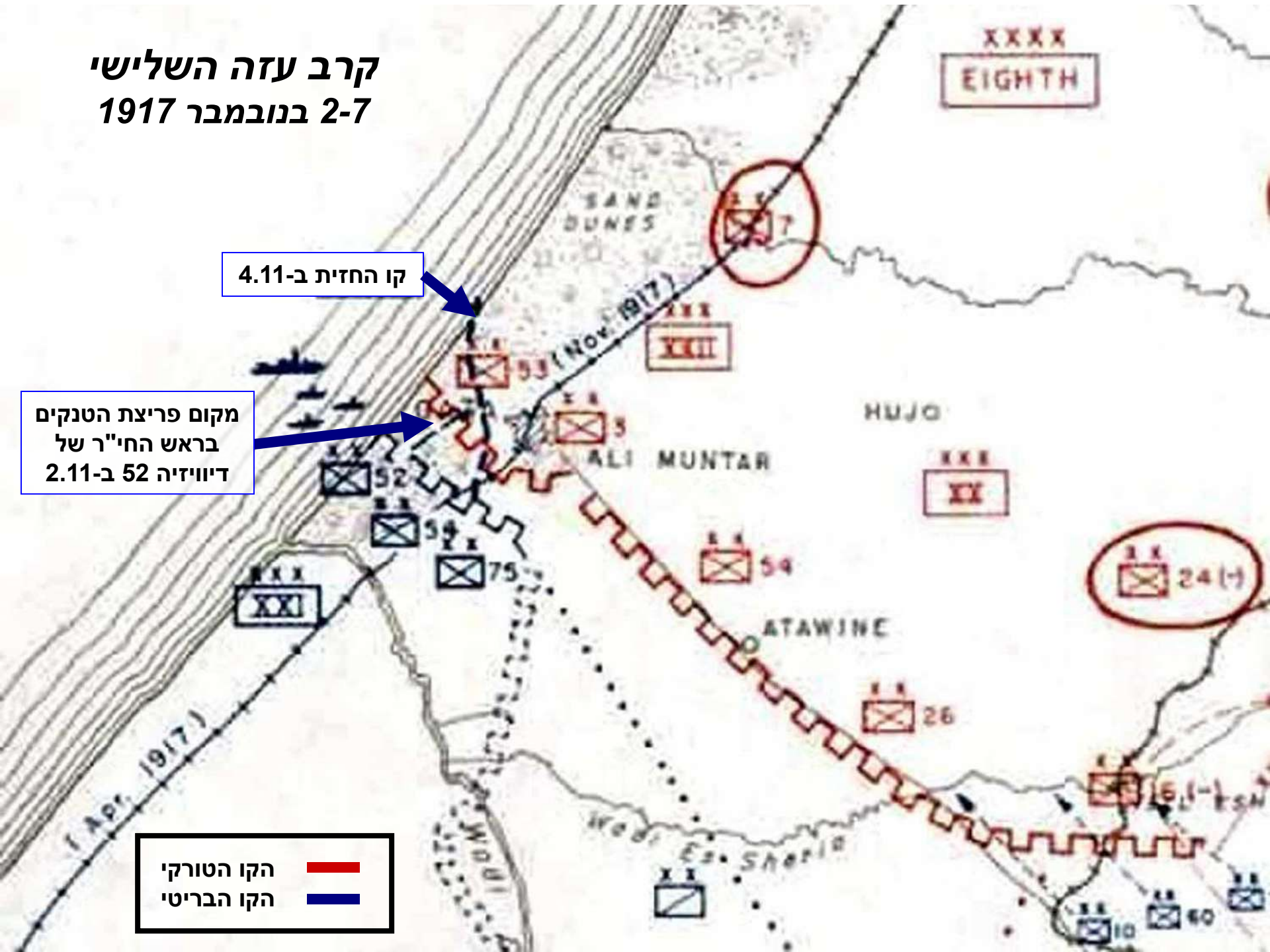
קרבת עזה השלישי

2-7 בנובמבר 1917

קו החזית ב-4.11

מקום פריצת הטנקים
בראש החי"ר של
דיוויזיה 52 ב-2.11

הקו הטורקי —
הקו הבריטי —

בתצלום: הטנק OTAZEL,
שנפגע כשניסה לפרוץ את הקו
הטורקי לאורך שפת הים.

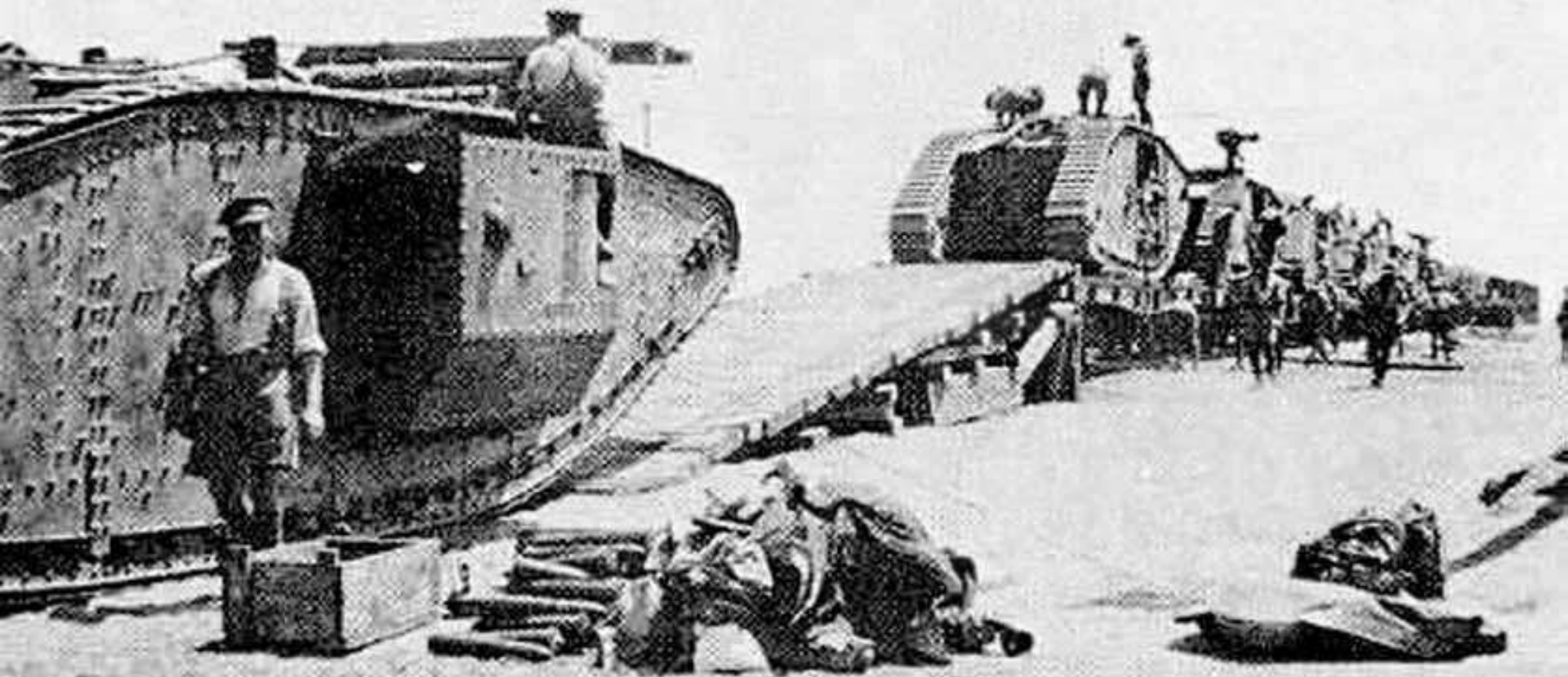

בהתקפה השלישית על עזה, זכו הטנקים להצלחה רבה יותר, כי בעיקבות הנסיון שנרכש בהתקפה הקודמת, הם לא פוזרו אלא רוכזו בראש דיוויזיית החי"ר ה-52 של קורפוס 21. בסך הכל יצאו לקרב, בבוקר ה-2 בנובמבר 1917, שישה טנקים, ושני הנותרים, שהוחזקו כעתודה, הצטרפו אליהם לאחר מכן. זירת הקרב שלהם היתה בדרום-מערב עזה, בחולות שבין העיר לים. הטנקים פרצו מעברים לחי"ר בגדרות התיל הסבוכות של הטורקים וכמה מוצבים נכבשו. אולם הטורקים החישו למקום תגבורת והמיתקפה הבריטית נבלמה. אומנם כל הטנקים שותקו במהלך הקרב, אך הם לא ניזוקו מידיי ואחר כך תוקנו וחזרו לשירות. גם הנפגעים בהם היו מעטים: הרוג אחד ושני פצועים בסך הכל.

פרש אוסטרלי מתבונן בטנק "קיה אורה", שנפגע בקרב
בדיונות. בקידמת התצלום נראים בבירור שני מכתשי פגזים,
שנורו לעבר הטנק. לאחר הקרב תוקן הטנק והוחזר לשירות

ב-7 בנובמבר, חמישה ימים לאחר שהטנקים יצאו לקרב השלישי על עזה, נסוגו הטורקים מהעיר, מחשש שצבאם
שם יכותר ויושמד. בכך נפתחה לפני אלנבי הדרך לכיבוש ארץ-ישראל כולה.

בתצלום: סוף המלחמה של יחידה E. הטנקים וצוותיהם עולים לרכבת, לקראת החזרתם מארץ-ישראל למצרים

פריצת הטנקים לאורך שפת הים בעזה הייתה "שירת הברבור" של השיריון בקרבות מלחמת העולם הראשונה בארץ ישראל. אלנבי, שהבטיח לעם הבריטי את כיבוש ירושלים כמתנת חג המולד, העביר את עיקר המאמץ שלו לשדרת ההר הסלעית, שלא התאימה להפעלת הטנקים המגושמים, כך שהם "יצאו מהמשחק" ולא השתתפו עוד בכל קרב שהוא. בסופו של דבר פורקה יחידה E לגמרי. הטנקים הוחזרו למצריים וצוותיהם שבו לאנגליה. לגבי גורל הטנקים במצרים אין כל תיעוד. אוליי גם הם הוחזרו לאנגליה. כיום, על כל פנים, לא נשאר מהם זכר.

אחדים מהטנקים הראשונים עדיין מוצגים כיום
במוזיאונים ברחבי תבל. זה שבתצלום, "נקבה" Mark IV,
מוצג בבווינגטון, שבדרום אנגליה, המקום שממנו יצאו
הטנקים של יחידה E בדצמבר 1916, בדרכם לארץ ישראל

סוף

ליקט, כתב, ערך ועיצב: בני גבירצמן